

DOI 10.34132/pard2023.21.01

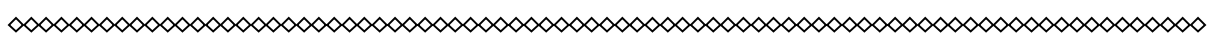
**SOCIAL RESPONSIBILITY OF THE STATE AS AN
ANTI-CRISIS COMPONENT OF PUBLIC ADMINISTRATION**

Svitlana Dombrovska, Doctor of Sciences in Public Administration, Professor, Honored Worker of Education of Ukraine, Head of the Training, Research and Production Center of National University of Civil Defense of Ukraine, Kharkiv, Ukraine.

Liudmyla Antonova, Doctor of Sciences in Public Administration, Professor, Professor of the Department of Accounting and Auditing of the Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine.

Oleksandr Shtyrov, PhD in Public Administration, Associate Professor, Institute of Public Administration, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine.

Anatolii Kosse, PhD student at the Educational and Scientific Institute of Public Management and Administration, Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine.

The article examines the multifactorial issue of social responsibility, investigates the phenomenon of social responsibility of the state, and determines the role and place of social responsibility in overcoming crisis situations. It is established that in a broad sense, the social responsibility of the state is a system of effective management of the territory, including economic, political, social, security, cultural and environmental measures, in order to increase and maintain the standard of living of the population, which would satisfy the majority of citizens. At the same time, it should be about ensuring sustainable development and prospects for further improvement. It was determined that social responsibility is defined by a dynamic value system, which is characteristic of individuals, social communities and society in general,

state and local authorities and their representatives. The emergence of social responsibility is directly related to social values that determine the activity and behavior of all participants in social processes. Based on this, it can be stated that the social responsibility of the state is realized as a manifestation of the will of each individual.

It has been proven that in modern conditions, the key factor for overcoming crisis situations and ensuring the effective development of the state is a stable and society-oriented government, which in its activity covers both the needs of citizens and advanced management practices. In the conditions of a difficult economic, political, social and demographic situation in Ukraine, the social responsibility of the state should become one of the components of a unifying national idea that will help overcome the systemic crisis that affects all spheres of social life. It began to play an especially important role during a full-scale war, when the issue of the survival of the state depends on interaction and mutual trust between the authorities and citizens. It has been proven that for modern Ukraine the focus of actions of public authorities, private and public sector on protection of state interests and support of the economy should become characteristic. A similar vector of development of Ukrainian society contributes to complex development, when the process of formation of common values is accompanied by support from all participants in power-social relations.

Key words: *social responsibility, public authorities, social development, crisis situations, government-society interaction, public administration.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Здійснення повноважень органами публічної влади повністю неможливе без чіткої та діючої системи відповідальності перед суспільством. Це відображає необхідність взаємодії та координації дій всіх осіб у будь-якій спільній діяльності в межах суспільства. Враховуючи це, проведення досліджень та системного аналізу особливостей реалізації соціальної відповідальності держави, вдосконалення принципів, оптимізації методів та створення нових антикризових

інструментів реалізації державної політики, розширення спектра соціальних відносин, налагодження систематичної співпраці та збільшення підтримки з боку суспільства стало особливо актуальним у складних умовах сучасного соціально-економічного розвитку. Тотальна криза, спричинена війною, значними людськими, ресурсними та фінансовими втратами, а також проблемою збереження довіри до влади на різних рівнях спонукає до пошуку нових шляхів зміцнення суспільної безпеки як складової загальнодержавної національної безпеки. У межах цього вектора особливо важливим вбачається питання соціальної відповідальності держави як антикризової компоненти публічного управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціальна відповідальність держави являє собою складне й багатофакторне явище, котре знаходить своє відображення у працях дослідників з публічноуправлінських (Т. Безверхнюк [1], Ю. Горемикіна та Т. Калашнікова [2], С. Невмержицька та Р. Федоряк [8], О. Новікова та М. Дейч [9], В. Тернопільська та О. Бакуліна [13], Н. Ющенко [14], Ю. Волинець [15]), юридичних (Г. Козяр [3; 4], В. Середнюк [11]), економічних (О. Серікова [12], Т. Заяц та В. Жаховська [16]), соціальних (Е. Лібанова [6; 7], А. Рачинський [10]), політичних (Т. Завора [17], Л. Жукова [18]) та інших наук (П. Крей [5]). На межі цих досліджень знаходиться питання антикризової складової реалізації соціально відповідальною державою своїх першорядних завдань на шляху забезпечення національної безпеки.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження явища соціальної відповідальності держави й визначення ролі та місця соціальної відповідальності в подоланні кризових ситуацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теоретичне уявлення про дефініцію соціальної відповідальності держави, як правило, можна розглядати з двох аспектів:

1) це розуміння представників органів публічної влади своїх зобов'язань та соціальної місії перед громадянами та суспільством за їхні дії (чи бездіяльність), а також усвідомлення можливих соціальних наслідків, пов'язаних з цим;

2) це цілісна система взаємозв'язків, взаємовідносин та спільних активних дій, у рамках яких пріоритетним є активна соціальна позиція всіх представників суспільства, незалежно від їх місця та ролі, а також визнання їхнього здобутку в справі збереження спільних соціальних цінностей та здатність збільшувати соціальний внесок у значущу громадську діяльність, разом із готовністю приймати відповідальність за особисті та колективні дії перед суспільством [8].

За поглядами Ю. Габермаса, ціллю соціальної держави є дотримання значного рівня соціальної відповідальності [5]. Це можна реалізувати шляхом забезпечення людям можливостей для безпечного розвитку та надання їм повних прав у соціальних і політичних процесах. Під такими умовами особистість буде розуміти свою роль та важливість у будівництві держави, що проявиться через усвідомлену соціально відповідальну поведінку. Загалом, соціальну відповідальність держави пропонують розглядати як постійний процес забезпечення взаємної відповідальності органів публічної влади перед суспільством та, у свою чергу, суспільства перед владою. Мається на увазі, що соціальну відповідальність можна сприймати лише як щось одностороннє, де зобов'язана тільки одна зі сторін відносин (публічний, приватний чи громадський сектор). В іншому випадку, напрямок зусиль та вкладень у конкретні проекти розвитку без забезпечення постійних зворотних зв'язків може втратити свій сенс [3].

Враховуючи вищезазначене, способами втілення соціальної відповідальності держави виступають:

- якісне виконання органами публічної влади покладених на них повноважень;
- надання громадянам якісних адміністративних та соціальних послуг;
- підвищення ефективності використання ресурсів (ефективне використання наявних матеріально-фінансових та людських ресурсів);
- збалансована увага до інтересів різних прошарків населення, врахування громадської думки та підвищення рівня довіри до влади;
- активна взаємодія з громадянами, громадськими організаціями і бізнес-структурами, а також забезпечення їх компетентності з проблем соціальної відповідальності;

- реалізація заходів, спрямованих на суспільне благополуччя;
- створення стратегій та програм соціально-економічного розвитку й гуманітарної політики;
- сприяння розвитку населення та економічного зростання суспільства загалом [14].

У широкому розумінні, соціальна відповідальність держави становить собою систему ефективного керівництва територією, включаючи економічні, політичні, соціальні, безпекові, культурні та екологічні заходи, задля підвищення й підтримки рівня життя населення, що б задовольнило більшість громадян. Разом із тим мова повинна йти про забезпечення сталого розвитку та перспективи подальшого покращення. Слід відзначити, що умови формування та запровадження системи соціальної відповідальності влади в Україні певною мірою має відмінність від інших країн. Згідно з практикою, у нашій країні спостерігаємо багато проблем загального та специфічного характеру протягом процесу розвитку системи соціальної відповідальності:

- Україна постала перед необхідністю подолання наслідків соціально-економічної кризи, котра назривала весь час існування незалежної держави та вразила не тільки економічну, але й соціально-політичну сферу, до чого додалась затяжна війна, котра принесла великі втрати для суспільства та держави;
- феномен української економіки полягає в домінуванні особистих/приватних інтересів над забезпеченням ефективності функціонування приватного сектора в цілому [8];
- Україна насамперед має значну соціальну нерівність, яка призводить до значних розбіжностей у майновому стані населення, що є неприйнятним для цивілізованих держав та виступає загрозою національній безпеці країни [4];
- соціальна орієнтованість економіки залишається більше декларативною, ніж фактичною, а ринкові відносини та інститути, необхідні для становлення системи соціальної відповідальності, тільки формуються в Україні [16];
- поширена корупція та конфлікт інтересів в українській системі публічного управління є важливими бар'єрами перед досягненням високої соціальної відповідальності;

– відсутність дієвого нормативно-правового закріплення системи соціальної відповідальності влади, а інколи ігнорування та невиконання чинних законів усіма суб'єктами владно-суспільних відносин сприяє нівелюванню ціннісної системи в українському суспільстві;

– держава сьогодні, виступаючи як власник, адміністратор і гарант громадських інтересів, не виявляє достатньої соціальної відповідальності, не захищає громадян – ні підприємців, ні найманих працівників [12].

Усе це у своїй сукупності зовсім не сприяє запровадженню практики соціально відповідальної діяльності влади.

Деякі дослідники наголошують, що соціальна відповідальність держави має поліфункціональний характер (рис. 1):

– ґрунтується на ключовому принципі соціальної держави, імплементація якого сприяє втіленню інших принципів новітнього публічного управління;

– позитивно впливає на імідж державних інститутів та їхніх представників;

– через цілеспрямовану реалізацію державної соціальної стратегії стає засобом подолання соціальних проблем [1].

Соціальну відповідальність визначає динамічна ціннісна система, що властива індивідам, соціальним спільнотам і суспільству загалом, державним і місцевим органам влади та їхнім представникам. Виникнення соціальної відповідальності має прямий зв'язок із суспільними цінностями, які визначають активність і поведінку всіх учасників соціальних процесів. Відповідно до вищезазначених цінностей, соціальна відповідальність держави реалізується як вияв волі кожної особистості. Конкретно це позиціонування в аспекті управління соціальними проектами в рамках публічної політики демонструє своє вираження під час включення соціальних питань органами публічної влади до порядку денного засідань колегіальних органів.

З точки зору правничих наук, соціальна відповідальність передбачає дотримання вимог соціальних норм усіма суб'єктами суспільних відносин. У разі безвідповідальної поведінки, яка

порушує норми чи суспільний порядок, такі суб'єкти зобов'язані нести додаткові особисті чи майнові обов'язки. Сутність соціальної відповідальності полягає в регулюванні відносин між державою, суспільством та особою в їх комплексі. Соціальна відповідальність становить вираз всіх аспектів соціальних зв'язків та узагальнює всі форми відповідальності. Здійснення соціальної відповідальності визначається взаємодією між індивідом та суспільством, що включає в себе взаємні права та обов'язки з дотримання соціальних норм і застосування різноманітних заходів у разі їх порушення [18].

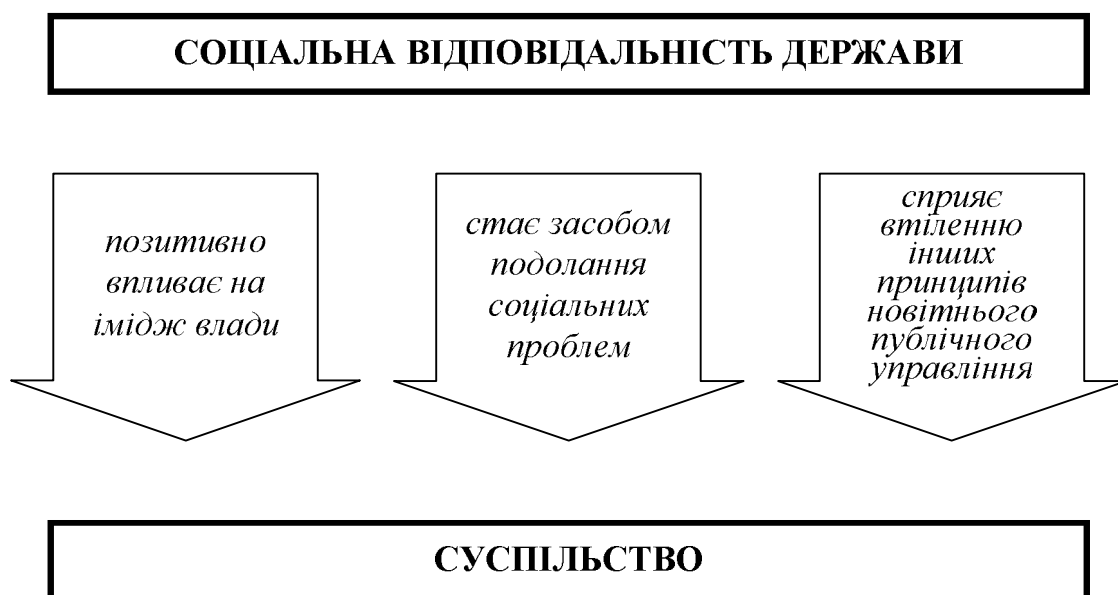

Рис. 1. Вплив на суспільство соціальної відповідальності держави
Джерело: [1]

Дослідники відмічають, що державна соціальна відповідальність базується на визначенні та конкретизації зобов'язань влади та її інститутів стосовно прийняття і дотримання нормативно-правових актів різних рівнів. Ці заходи націлені на збереження та ефективне використання ресурсів, дотримання державних соціальних гарантій і стандартів, формування соціального та людського капіталу [10].

Ефективне функціонування соціальної відповідальності держави вимагає наявності та розвитку необхідних механізмів її

впровадження. Це стає можливим завдяки укріпленню політичної культури, просуванню демократичних принципів у публічному управлінні, розвитку налаштованої на конструктивну роботу опозиції та встановленню партнерських відносин між різними рівнями влади, що підвищує наявну довіру до владних структур та дає змогу долати кризові ситуації.

Соціальна відповідальність у загальному розумінні полягає в готовності відгукнутися на потреби суспільства, що передбачає відмову від частини власних інтересів, пов'язаних із короткостроковою вигодою. Під категорію соціальної відповідальності підпадають важливі на сьогодні фінансові витрати на відбудову шкіл, лікарень, інфраструктури та системи електро- й теплопостачання, забезпечення гідного життя населення, якості адміністративних та соціальних послуг, екологічної безпеки тощо. При цьому мова йде про зміну акцентів з боку не тільки держави, а й приватного сектора у діяльності на більшу відповідальність перед суспільством за результати своєї роботи.

Слід відзначити, що введення принципів соціальної відповідальності приносить користь не лише суспільству, а й організації (підприємству, установі тощо). Зазвичай наявні переваги, що отримують організації, які реалізують державну соціальну політику:

- по-перше, формується більш привабливий імідж установи, фірми чи підприємства в суспільстві;
- по-друге, підвищується рівень довіри до іміджу установи, фірми чи підприємства;
- по-третє, збільшується продаж товарів чи послуг, а також зростає клієнтська база завдяки покращеному сприйняттю установи, фірми чи підприємства з боку громадськості;
- по-четверте, відкривається можливість отримувати більш вигідні домовленості;
- по-п'яте, завдяки своєму авторитету установи, фірми чи підприємства можуть активно проводити ефективну діяльність у суспільстві, при цьому розширюючи сфери впливу, включаючи ринки збуту для приватного сектора [17].

Пріоритетність прав людини та громадянина в рамках правової держави втілюється через соціальне призначення та соціальну відповідальність держави, створюючи реальні умови для реалізації прав та свобод людини [11]. Проте цей процес стане реальним лише за умови взаємної соціально відповідальної поведінки як з боку влади, так і суспільства. Безумовно, блага, соціальні гарантії, непо-рушність прав та свобод матимуть значення лише при використанні їх усіма людьми згідно з визначеними законом нормами незалежно від посади, майнового стану або належності до певної соціальної групи. Спосіб, яким більшість населення буде дотримуватися та-ких норм, буде сприяти ефективному функціонуванню правопо-рядку. Важливо виконувати загальновизнані дії для забезпечення нормального існування держави та національної безпеки загалом. Правомірна поведінка великої частини населення буде гарантувати дотримання законів, що, у свою чергу, сприятиме захисту прав та свобод громадян зі сторони держави.

У сучасних умовах ключовим фактором для подолання кризових ситуацій та забезпечення ефективного розвитку держави є стабільна і зорієнтована на суспільство влада, що своєю діяльністю охоплює як потреби громадян, так і передові управлінські практики. В умовах складного економічного, політичного, соціального та демографічного становища в Україні, соціальна відповідальність держави повинна стати однією із складових об'єднуючої національної ідеї, котра допоможе подолати системну кризу, яка впливає на всі сфери суспільного життя. Особливо вагому роль це стало відігравати у час повномасштабної війни, коли від взаємодії та взаємодовіри між владою та громадянами залежить питання виживання держави.

Реалізація своїх функцій на основі принципів соціальної відповідальності з боку органів публічної влади виявляється через поєднання соціального, правового та морального ставлення публічних службовців до цілей та інтересів суспільства й держави. Закріплення соціальної відповідальності на різних рівнях публічного управління має свої особливості (рис. 2). На вищих

рівнях вона сприймається громадянською як абстрактний обов'язок влади забезпечити загальний розвиток країни, тоді як на локальному рівні вона виявляється через очікування конкретних дій або заходів від органів місцевої влади в конкретних кризових ситуаціях на відповідній території.

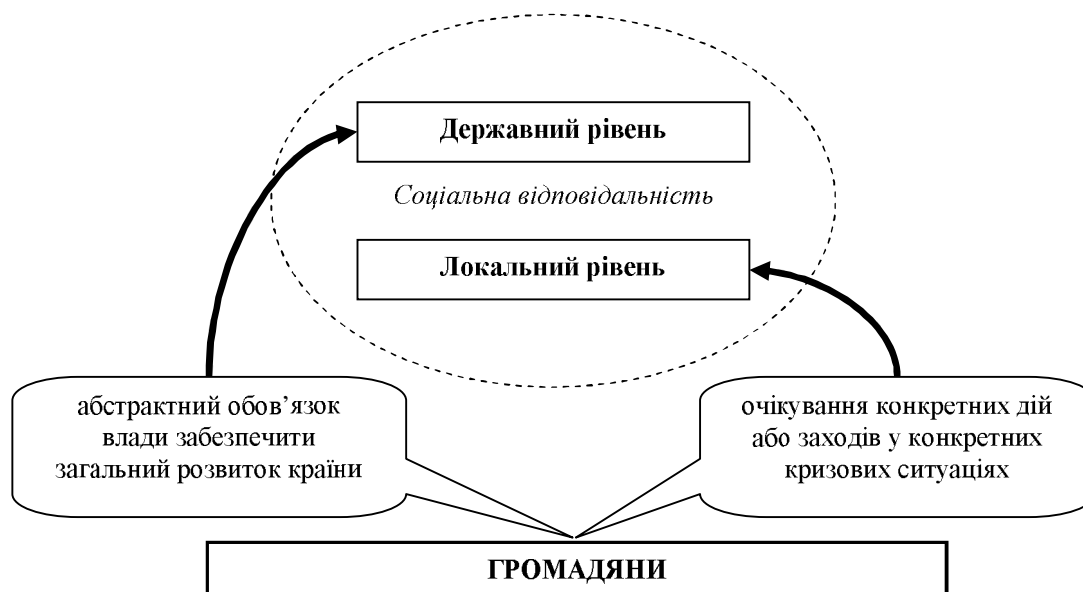

Рис. 2. Схема сприйняття громадянами соціальної відповідальності органів влади різних рівнів

Джерело: розроблено авторами

Дивлячись на зображену схему, можна констатувати, що перетворення українського суспільства під впливом реформи децентралізації надали вирішальний стимул до трансформування держави, зокрема в напрямі впровадження нового формату управління, котрий базуватиметься на основі соціальної відповідальності. Децентралізація дала громадянам змогу усвідомити, що держава схильється до соціально свідомої реалізації обов'язків, а також надає можливість місцевій владі вільно діяти. Особливо це може сприйматись громадянами позитивно у кризових ситуаціях, яких в умовах війни стало набагато більше. За таких умов громадяни очікують оперативного вирішення проблемних питань, що має відбуватись завдяки відповідальному ставленню з боку всіх рівнів влади та поділу повноважень.

Органи місцевого самоврядування діють як посередники між центральним та регіональним рівнем, з одного боку, і громадянами – з іншого. Саме це визначає специфіку соціальної відповідальності влади на місцевому рівні. По-перше, вони приймають нормативно-правові акти, які мають відповідати чинному законодавству і забезпечувати соціальну справедливість на локальному рівні. По-друге, вони відповідають за соціальну інфраструктуру, розвиток території, формування сприятливої атмосфери для бізнесу і створення робочих місць, а також за загальні умови проживання громадян на певній території. Таким чином, соціальна відповідальність влади на локальному рівні охоплює як розробку та впровадження норм, так і ефективний розподіл ресурсів за умов вирішення економічних, соціальних, гуманітарних чи екологічних питань на локальному рівні. Впровадження в життя принципу соціальної відповідальності органів влади на локальному рівні має значний вплив на загальний імідж влади та держави в цілому через те, що вони набагато ближче до конкретних громадян та їхніх потреб. Це формує думку про функціонування держави та її представників. Звісно, постійна взаємодія із громадянами виступає окремим важливим фактором впровадження соціальної відповідальності держави, оскільки часто пересічний громадянин не диференціює діяльність органів публічної влади різних рівнів. Громадяни можуть будь-які органи публічної влади асоціювати із державою, а отже, й сприймати соціальну відповідальність у більш загальному вигляді. В разі наявності реального діалогу між владою та громадянами, враховуючи думки всіх сторін відносно забезпечення гідного життя на локальному рівні та вирішення актуальних питань, органи місцевого самоврядування також виявляють спрямованість на забезпечення соціальної відповідальності держави [7].

Велике значення у процесі функціонування держави на принципах соціальної відповідальності відіграють проєкти соціального розвитку, котрі дозволяють пересічним громадянам побачити конкретні дії від влади. Проєкти соціального розвитку створюються для вирішення суспільних проблем, а також

задоволення інтересів та потреб громадян. У сфері соціальної політики такі ініціативи втілюються через участь держави, різноманітних фондів, благодійних організацій та міжнародних фінансових установ. Важливою фігурою у процесі оцінки проектів соціального розвитку є громадськість.

Функціонування соціальної держави проявляється у визначенні важливих соціальних цілей та завдань, багато з яких здійснює інститут соціальної відповідальності держави. Водночас держава загалом та органи публічної влади відіграють значну роль у забезпеченні соціальної відповідальності. Важливо відзначити, що соціальна відповідальність як філософська та управлінська концепція відображає правовий та ціннісний аспект суспільних відносин. Така позиція проявляється у зобов'язаннях, які приймає держава для захисту інтересів громадян, а також у реальній відповідальності публічних службовців та владних органів за невиконання або неналежне виконання власних обов'язків перед окремими громадянами, їх групами та суспільством у цілому. Вимоги до держави передбачають закріплення та забезпечення конституційних прав та свобод людини, які мають тенденцію до поширення й закріплення, а від кожного індивіда – додержання його обов'язків перед державою та суспільством [13].

Необхідною умовою становлення та існування соціальної держави виступає панування демократичних принципів у розбудові взаємовідносин між владою та суспільством, що надає можливості владним органам ефективно реалізовувати свої завдання з регулювання соціальних процесів та підтримки добробуту громадян з обов'язковим закріпленням справедливого механізму використання й розподілу загальносуспільних ресурсів. Вплив демократії на соціально-економічне життя, зумовлений соціально-політичними чинниками, спонукає публічних службовців та органи публічної влади:

- нести відповідальність за різноманітні аспекти в напрямі забезпечення соціального захисту громадян;
- створювати гідні умови для життя населення.

Саме компоненти соціальної держави реалізуються через процесуальну систему, зокрема, адресну соціальну політику, в яку включені державні та недержавні організації. Функціонування соціальної держави виявляє себе у визначенні соціальних цілей та завдань, багато з яких реалізує інститут соціальної відповідальності держави перед суспільством. Важливо, що держава загалом та окремо органи публічної влади несуть значну соціальну відповідальність [10]. Варто підкреслити, що процес визначення проблемних для органів публічної влади питань включає в себе соціальну відповідальність за:

- обрання нагальних проблем зі списку звернень та заяв спеціалістів-консультантів, активних громадських діячів, політичних аналітиків, представників різних соціальних груп, а також з боку органів місцевого самоврядування;
- встановлення причин винайденної проблеми, виокремлення цільових груп та кінцевих об'єктів;
- підготовку процедури запуску соціальних проєктів, здійснення соціального замовлення й інших методів вирішення соціальних проблем;
- реагування органів публічної влади на артикульовані проблемні питання [2].

Соціальна відповідальність держави та владних органів виявляється в повсякденному виконанні власних завдань у різних сферах публічного управління, проте найчіткіше вона проявляється під час здійснення ними заходів з реалізації державної соціальної політики. Це являє собою цілеспрямовану діяльність з метою досягнення низки найбільш актуальних соціальних цілей, а також проявляється у державі тільки за умов виконання соціальних функцій, чим має супроводжуватись процес формування соціальної держави.

В межах системи перерозподілу соціальної відповідальності між різними суб'єктами державу можна розглядати як один з інститутів, що забезпечує загальне керівництво та суспільну безпеку. Загальний сенс соціальної відповідальності держави являє собою логічне підтвердження головної мети, яка полягає в захисті

загальносуспільного громадського інтересу від різнопланових загроз внутрішнього та зовнішнього характеру. Держава у своєму глобальному сенсі виступає втіленням сконцентрованої волі суспільства, а не інтересів окремих груп. У цьому контексті вона повинна вирішувати та погоджувати інтереси різних груп та прошарків суспільства. Відповідно до домінуючої ідеології в державі, влада використовує різноманітні засоби та форми впливу на функціонування суспільства, а також регулювання суспільних відносин.

У більшості розвинених демократичних країн соціальна відповідальність держави виявляється у виконанні різних соціальних завдань:

- забезпеченні соціальної стабільності та благополуччя; регулюванні фінансово-економічної сфери для досягнення балансу між соціальною справедливістю та економічною ефективністю;

- коригуванні процесів розшарування суспільства, подоланні значних розривів у доходах, забезпеченні соціально справедливого перерозподілу ресурсів;

- встановленні основних соціальних гарантій та стандартів у сфері розподілу доходів, а також забезпеченні комплексу гарантій у соціально-гуманітарній сфері;

- забезпеченні суспільними благами, серед яких у тому числі є національна безпека й збереження громадського порядку [6].

Згідно з даними соціологічних досліджень, що проводились Інститутом соціології НАН України, було визначено основні фактори впливу на формування соціальної відповідальності в державі (рис. 3).

Сучасною характеристикою суспільного стану та розподілу соціальної відповідальності в Україні є нестабільність. Операційна сфера соціальної політики функціонує в умовах складного соціально-демографічного, економічного та політичного контексту. Навіть за умови існування декларованих соціальних зобов'язань держави, їх обсяг систематично скорочується, а розподіл відповідальності все більше перекладається на суб'єктів нижчих рівнів: регіонального,

місцевого, корпоративного або навіть на рівень окремих громадян. Перешкода професійній реалізації та пошуку гідної роботи – реальність для багатьох, соціальні ліфти працюють недостатньо ефективно. Використання потенціалу людей, що мають обмежені можливості працювати, обмежується та утруднюється. Нерівномірність доходів та можливостей доступу до ресурсів і послуг робить суспільство менш спрямованим на загальний добробут. Відмінність у доходах прийнятна в ринковій економіці, але значний розрив спричинює в суспільстві несправедливість і може генерувати соціальне напруження.

Рис. 3. Оцінка основних факторів впливу на формування соціальної відповідальності в державі

Джерело: [9]

Варто відзначити, що створення демократичних інституцій не гарантує автоматичне затвердження демократії в країні: демократія – це не тільки структури, а й певні ідеали, які породжують високі очікування серед громадськості [6]. На жаль, Україні ще потрібно подолати довгий шлях для встановлення реальної демократії як бази соціальної моделі європейського типу. Саме через це ключовим

напрямом державної соціальної політики в Україні на сьогодні повинна бути активна регулююча, а не управлінська роль держави у встановленні поступової взаємодії між різними інституціями для вирішення соціальних проблем та подальшого розподілу функцій у здійсненні соціальної політики на користь організацій громадянського суспільства. Основою соціальної політики повинне стати прагнення до збалансованості між особистою відповідальністю держави та суспільства за життєвий рівень громадян, надання можливостей для самореалізації та особистісного зростання, з одного боку, та особистою відповідальністю кожного громадянина за власне соціально-економічне становище, стан здоров'я та життя – з іншого.

У сфері соціальної відповідальної діяльності органи публічного управління мають подвійну роль: по-перше, вони формують інституційне забезпечення для реалізації суспільної відповідальності всіма суб'єктами суспільних відносин; по-друге, вони самі є активними учасниками в цій діяльності шляхом її організації на основі принципів соціальної відповідальності [15].

Підсумовуючи визначення ролі держави у формуванні та забезпеченні соціальної відповідальності в українському суспільстві, важливо наголосити, що лише проголошення демократичності держави та ринкова економічна система самі по собі не можуть забезпечити рівновагу між економічною ефективністю та соціальною справедливістю, а індивідуальні зусилля не завжди можуть забезпечити можливість для особистої реалізації. Участь держави повинна проявлятися в забезпеченні рівних можливостей для всіх громадян шляхом розподілу частини суспільних благ на підтримку соціально вразливих верств, законодавчому гарантуванні основних соціальних гарантій та прав, спрямовуванні зусиль на узгодження та посередництво між різними інтересами різних прошарків суспільства, регулюванні взаємин між суб'єктами, що мають відмінні, іноді навіть протилежні інтереси.

Особливо важливою є роль держави в межах діяльності із розподілу соціальної відповідальності під час кризових ситуацій

та в період війни, коли соціально-економічний стан у суспільстві втрачає рівновагу, зростають нерівності на регіональному рівні та з'являються загрози соціальних конфліктів.

Для сучасної України характерною має стати спрямованість дій органів публічної влади, приватного й громадського сектора в напрямі захисту державних інтересів та підтримки економіки. Подібний вектор дій українського суспільства сприяє комплексному розвитку, коли процес формування загальних цінностей супроводжується підтримкою з боку всіх учасників владно-суспільних відносин.

Варто зауважити, що основою соціальної відповідальності в сучасній демократичній державі має бути реально функціонуюча система цінностей, притаманних індивідам, соціальним групам та суспільству в цілому, політичним інститутам, органам публічної влади всіх рівнів та публічним службовцям, котрі представляють собою владу. Соціальна відповідальність владних органів здійснюється у їх повсякденній діяльності в різних сферах життєдіяльності суспільства, але найбільше проявляється при виконанні конкретних заходів з реалізації державної соціальної політики. Ця діяльність, як спрямована робота з метою досягнення актуальних соціально значущих цілей, з'являється в країні лише з дійсним виконанням соціальних функцій – у процесі будівництва соціальної держави.

Висновки. Основними шляхами розвитку системи соціальної відповідальності держави як антикризової компоненти публічного управління повинно стати передусім подолання вищезазначених проблем та перешкод на всіх рівнях системи публічного управління через:

- створення державної ідеології соціальної відповідальності влади, спільно з розвитком інноваційної та ефективної економіки;
- побудову практики взаємодії між владою, громадським та приватним сектором перш за все на системі морально-етичних принципів, притаманних усім розвиненим демократичним державам;

- створення сприятливого економічного середовища шляхом протидії корупції, що приведе до детінізації економіки та її поступового виходу з кризи;
- гарантування державою суворого дотримання чинних законів на всіх рівнях з дотриманням принципів соціальної відповідальності;
- відновлення довірливої атмосфери у взаєминах між владою й громадянами та загалом у суспільстві;
- популяризацію політичної та правової культури з метою формування значного прошарку свідомої та досвідченої частини громадян.

Стаття надійшла до редакції: 12.06.23

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ ЯК АНТИКРИЗОВА КОМПОНЕНТА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Світлана Домбровська: д-р наук з держ. упр., професор, заслужений працівник освіти України, Начальник навчально-науково-виробничого центру, Національний університет цивільного захисту України, Харків, Україна.

Людмила Антонова: д-р наук з держ. упр., професор, професор кафедри обліку і аудиту, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна.

Олександр Штиршов: канд., наук з держ. упр., доцент, Навчально-науковий інститут публічного управління та адміністрування, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна.

Анатолій Коссе: аспірант, Навчально-науковий інститут публічного управління та адміністрування, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна.

У статті розглянуто багатофакторне питання соціальної відповідальності, досліджено явище соціальної відповідальності держави й визначено роль та місце соціальної відповідальності в подоланні кризових ситуацій. Встановлено, що в широкому розумінні соціальна відповідальність держави являє собою систему ефективного керівництва територією, включаючи економічні, політичні, соціальні, безпекові, культурні та екологічні заходи, задля підвищення й підтримки рівня життя населення, що б задовольнило більшість громадян. Разом із тим мова повинна йти про забезпечення сталого розвитку та перспективи подальшого покращення. Визначено, що соціальну відповідальність визначає динамічна ціннісна система, котра властива індивідам, соціальним спільнотам і суспільству загалом, державним і місцевим органам влади та їхнім представникам. Виникнення соціальної відповідальності має прямий зв'язок із суспільними цінностями, які визначають активність і поведінку всіх учасників соціальних процесів. На основі цього можна констатувати, що соціальна відповідальність держави реалізується як вияв волі кожної особистості.

Доведено, що в сучасних умовах ключовим фактором для подолання кризових ситуацій та забезпечення ефективного розвитку держави є стабільна і зорієнтована на суспільство влада, що своєю діяльністю охоплює як потреби громадян, так і передові управлінські практики. В умовах складного економічного, політичного, соціального та демографічного становища в Україні, соціальна відповідальність держави повинна стати однією із складових об'єднуючої національної ідеї, котра допоможе подолати системну кризу, яка впливає на всі сфери суспільного життя. Особливо вагому роль це стало відігравати в час повномасштабної війни, коли від взаємодії та взаємодовіри між владою та громадянами залежить питання виживання держави. Доведено, що для сучасної України характерною має стати спрямованість дій органів публічної влади, приватного й громадського сектора в справі захисту державних інтересів та підтримки економіки. Подібний вектор дій українського суспільства сприяє комплексному розвитку,

коли процес формування загальних цінностей супроводжується підтримкою з боку всіх учасників владно-суспільних відносин.

Ключові слова: соціальна відповідальність, органи публічної влади, суспільний розвиток, кризові ситуації, владно-суспільна взаємодія, публічне управління.

Received: 12.06.23

References

1. Bezverkhniuk T.M. (2014), Соціальний проект в державно-му управлінні: обґрунтування доцільності реалізації [Social Project in State Administration: Justification of Feasibility of Implementation], *Public management: theory and practice*, 1, 32–39. [in Ukrainian].

2. Horemykina Yu., Kalashnikova T. (2018). Spetsyfika sotsial'noyi vidpovidal'nosti orhaniv mistsevoho samovryaduvannya. Demohrafiya, ekonomika pratsi, sotsial'na ekonomika i polityka [The specifics of social responsibility of local governments. Demography, labor economics, social economics and politics]. *Prychornomors'ki ekonomichni studiyi*, 29, 158-163 [in Ukrainian].

3. Kozyar G. V. (2019). Sotsialna vidpovidalnist yak imperatyv pravovoi derzhavy: teoretychni zasady naukovooho dyskursu [Social responsibility as an imperative of the rule of law: theoretical foundations of scientific discourse]. *Prykarpatsky Juridical Bulletin*, 1(2), 8-12. [in Ukrainian].

4. Kozyar G. V. (2019). Sotsialna vidpovidalnist yak imperatyv pravovoi derzhavy: metodolohiia doslidzhennia [Social responsibility as an imperative of the rule of law: research methodology]. *State and regions. Series: Law*, 4, 213-217 [in Ukrainian].

5. Krey P. (2004). Juergen Habermas: The Life-World and the Two Systems. *ScholarDarity*. Retrieved from: https://www.scholarDarity.com/?page_id=807 [in English].

6. Libanova E. M. (2017). *Liudskyi rozvytok v Ukraini: instytutsiine pidgruntia sotsialnoi vidpovidal'nosti* [Human development in Ukraine: institutional foundation of social responsibility], Institute of Demography and Social Research named after M.V. Birds of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine. [in Ukrainian].

7. Libanova E. M. (2017). Nadmirna sotsialno nepryiniatna nerivnist: holovnyi vyklyk dlia ukrainskoho suspilstva [Excessive socially unacceptable inequality: the main challenge for Ukrainian society]. *Bulletin of the National Academy of Sciences of Ukraine*, 5, 22-25. [in Ukrainian].

8. Nevmerzhyts'ka S., Fedoryak R. (2017). Sotsial'na vidpovidal'nist' munitsypal'nykh sluzhbovtziv u systemi munitsypal'noho upravlinnya [Social responsibility of municipal employees in the system of municipal government]. *Public administration: improvement and development*, 5, 214-222 [in Ukrainian].

9. Novikova O.F., Deich M.E. (2013). Sotsialna vidpovidalnist derzhavy: problemy ta stratehii modernizatsii systemy upravlinnia [Social responsibility of the state: problems and strategies of modernization of the management system]. *Social economy*, 2-3, 94-113. [in Ukrainian].

10. Rachynskyi A.P. (2022). Sotsialna vidpovidalnist yak kliuchovy element upravlinnia sotsialnymy proiektamy [Social responsibility as a key element of social project management]. *Public administration: improvement and development*, 12. Retrieved from: <https://doi.org/10.32702/2307-2156.2022.12.1>. [in Ukrainian].

11. Serebyuk V. V. (2015). Vidpovidalnist derzhavy yak element poniattia "pravova derzhava" [State responsibility as an element of the concept of "legal state"]. *Journal of the Kyiv University of Law*, 1, 42–45. [in Ukrainian].

12. Serikova O. M. (2022). Korporatyvna sotsialna vidpovidalnist biznesu v umovakh viiny v Ukraini: natsionalnyi i hlobalnyi vymiry [Corporate social responsibility of business in the conditions of war in Ukraine: national and global dimensions]. *Business Inform*, 6, 94-100. [in Ukrainian].

13. Ternopilska V.I. Bakulina O.S. (2020). Upravlinnia sotsialnymy proiektamy: formuvannia tsilei ta dotsilnosti yikh realizatsii [Management of Social Projects: Formation of Goals and Feasibility of Their Implementation]. *Market infrastructure*, 39, 309–312. Retrieved from: <https://doi.org/10.32843/infrastructure-39-51> [in Ukrainian].

14. Ushenko N. V. Sotsialna vidpovidalnist derzhavy [Social responsibility of the state]. *Global and national economic problems*, 17, 931-936. [in Ukrainian].

15. Volynets U. A. (2015). Mekhanizmy rehuliuвання sotsialno vidpovidalnoi diialnosti v Ukraini [Mechanisms of regulation of socially responsible activity in Ukraine]. *Economy and management of the national economy*, 5 (115), 64-67. [in Ukrainian].

16. Zaiats T., Zhakhovska V. Konvertatsiia sotsialnoho kapitalu v Ukraini: superechnosti, pryntsyipy i perspektyvy [Conversion of social capital in Ukraine: superechnosti, pryntsyipy i perspektyvy]

contradictions, principles and prospects]. *Demography and social economy*, 43(1), 63-79. Retrieved from: <https://ojs.dse.org.ua/index.php/dse/article/view/6>. [in Ukrainian].

17. Zavora T. M. (2016). Sotsialna vidpovidalnist yak chynnyk zabezpechennia sotsialnoi bezpeky derzhavy [Social responsibility as a factor in ensuring social security of the state]. *Bulletin of the Mariupol State University. Series: Economy*, 11, 41-51. [in Ukrainian].

18. Zhukova L.M. (2018), Dosvid krain Skhidnoi Yevropy v instytutsiinomu zabezpechenni sotsialnoi polityky derzhavy [The Experience of the Countries of Eastern Europe in the Institutional Provision of Social Policy of the State]. *Investytsiyni: praktyka ta dosvid*, 3, 14-16. [in Ukrainian].

Відомості про авторів / Information about the Authors

Світлана Домбровська: Національний університет цивільного захисту: вулиця Лермонтовська, 28, Харків, 61024, Україна.

Svitlana Dombrovska: Research and Production Center of National University of Civil Defense of Ukraine: Lermontovska Street, 28, Kharkiv, Ukraine.

ORCID: 0000-0002-8627-0057

E-mail: dombrovskasv@gmail.com

Антонова Людмила Володимирівна: Чорноморський національний університет імені Петра Могили: вул. 68 десантників, 10, Миколаїв, 54003, Україна.

Liudmyla Antonova: Black Sea National University of Petro Mohyla, 68 Desantnykiv str. 10, Mykolaiv, 54003, Ukraine.

ORCID. ORG./ 0000-0003-2975-6453

E-mail: antonovalv77@gmail.com

Штиршов Олександр Миколайович: Чорноморський національний університет імені Петра Могили: вул. 68 десантників 10, Миколаїв, 54003, Україна.

Oleksandr Shtyrov: Petro Mohyla Black Sea National University: 68 Desantnykiv str. 10, Mykolaiv, 54003, Ukraine.

ORCID. ORG./ 0000-0002-7627-3721

E-mail: bratislava@ukr.net

Коссе Анатолій Євгенійович: Чорноморський національний університет імені Петра Могили: вул. 68 десантників 10, Миколаїв, 54003, Україна.

Anatolii Kosse: Petro Mohyla Black Sea National University: 68 Desantnykiv str. 10, Mykolaiv, 54003, Ukraine.

ORCID. ORG./ 0009-0005-3396-4097

E-mail: kosseanatolii1980@gmail.com